

Panasiewicz, Wacław

Cmentarzysko kultury pomorskiej na stan. 31 w Gródku nad Bugiem, woj. zamojskie

Archeologia Polski Środkowowschodniej 3, 281-297

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WACŁAW PANASIEWICZ

CMENTARZYSKO KULTURY POMORSKIEJ NA STAN. 31 W GRÓDKU NAD BUGIEM, WOJ. ZAMOJSKIE

Muzeum im. Stanisława Staszica w Hrubieszowie w 1993 r. zostało powiadomione przez mieszkańców Gródka o odkryciu zespołów grobowych. Po przeprowadzeniu prospekcji terenowej i weryfikacji dokumentacji obszaru 87-94 AZP zlokalizowano w Gródku nowe stanowisko, które oznaczono nr 31 (69 na obszarze). Położone jest ono na grzbiecie terasy nadzalewowej Bugu, w odległości ok. 250 m na zachód od krawędzi stoku, na niewielkim o ekspozycji SW, W, N wyniesieniu nad okresowym ciekim.

W wyniku przeprowadzonych badań odkryto i zdokumentowano 6 grobów ciepłopalnych kultury pomorskiej (KP), w tym 4 groby kompletne i 2 uszkodzone. W 1997 r. dalsze badania kontynuował tu J. Niedźwiedź, odsłaniając kolejny pochówek (nr 7), będący drugim grobem podkloszowym na tym stanowisku. W większości obiektów zarzysy jam grobowych były nieczytelne, jedynie w przypadku grobu nr 3 i 4 udało się uchwycić przypuszczalny zasięg (ryc. 1).

Przy opracowaniu zabytków ceramicznych posłużono się typologią opracowaną przez S. Czopka (1992, s. 31-39).

OPIS OBIEKTÓW I WYPOSAŻENIA GROBOWEGO

Grób nr 1. Cały zespół grobowy został wyjęty z jamy przez odkrywcę. Wyposażenie składało się z 9 naczyń. Wśród przepalonych kości odnalezione zostały 22 elementy kolczyków z drutu brązowego i paciorków szklanych oraz fragmenty innej ozdoby. Według relacji znalazcy popielnica ustawiona była na placu glinianym i przykryta dużą misą (ryc. 2: 1). Obok znajdowało się naczynie baniaste, garnek z guzkami i fragment chropowatej misy. Ponadto wśród zebranej ceramiki wyróżniono fragmenty małej misy. Wewnątrz popielnicy znajdował się kubek gliniany i połowa amforki.

1. Funkcję popielnicy pełniło naczynie wazowate typu II 6Ab (ryc. 3: 3). Ceramika schudzona drobnoziarnistym piaskiem. Po stronie zewnętrznej warstwa z gruboziarnistym tłuczniem kamiennym i ceramicznym. Przełom dwubarwny. Wymiary: wysokość - 27,5 cm, średnica wylewu - 17,8 cm, dna - 11,7 cm, grubość ścianki - 0,6-0,8 cm, grubość dna - 1,0 cm.

2. Popielnicę przykrywała misa typu III 4Aa2 (ryc. 3: 1) o przełomie jedno- i dwubarwnym. Masa ceramiczna schudzona domieszką organiczną, tłuczniem ceramicznym i w małej ilości tłuczniem kamiennym. Wymiary: wysokość - 9,3 cm, średnica wylewu - 33,3 cm,

dna - 11,5 cm. Grubość ścianek waha się od 0,6 do 1,3 cm, grubość dna - 1,0 cm.

3. Misa typu III 9C, z której zachowały się fragmenty wylewu (ryc. 3: 2) o przełomie trójbarwnym. Masa ceramiczna schudzona drobnoziarnistym i w bardzo małym stopniu średnioziarnistym paskiem. Wymiary: średnica wylewu - ok. 21 cm, grubość ścianki - 0,6-0,8 cm.

4. Garnek esowaty typu II 8Cb (ryc. 4: 1) o przełomie dwubarwnym. Masa ceramiczna schudzona drobnoziarnistym paskiem, tłuczniem ceramicznym, w niewielkiej ilości gruboziarnistym piaskiem oraz domieszką organiczną. Ceramika jest stosunkowo krucha i rozdwaja się. Wymiary: wysokość - 20,3 cm, średnica wylewu - 14 cm, brzuśca - 17 cm, dna - 10,4 cm, grubość ścianki - 0,4-0,7 cm, dna - 1,1 cm.

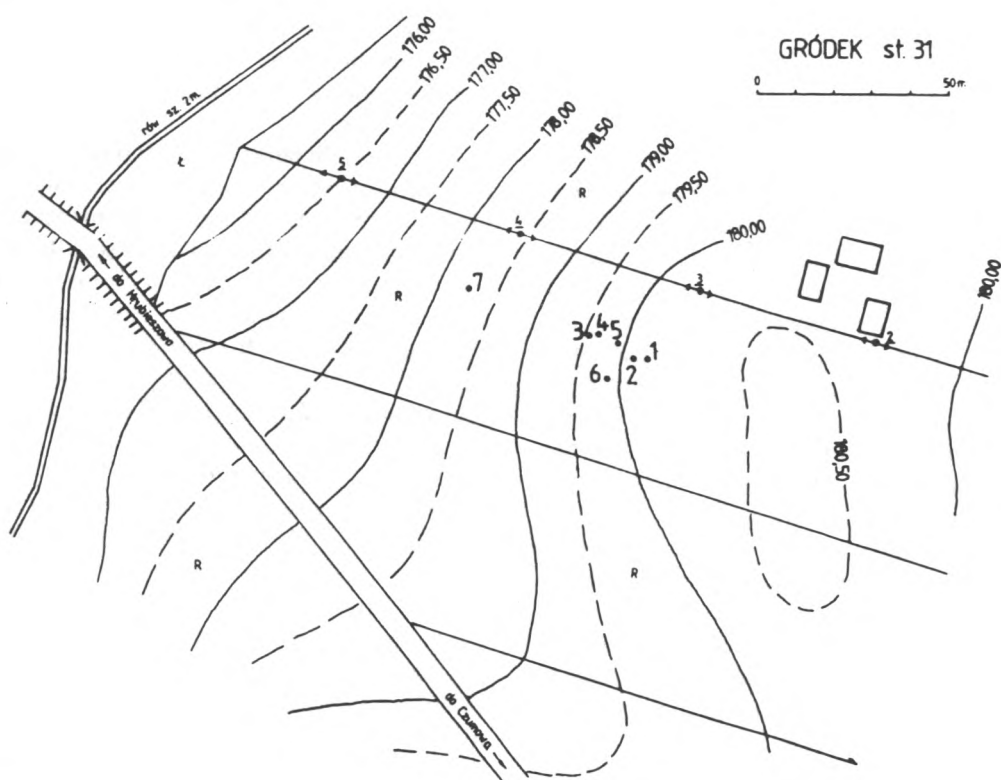
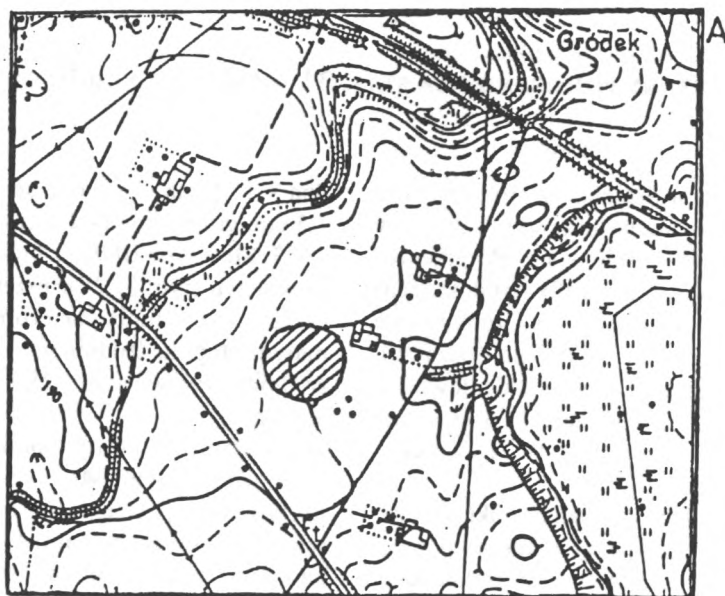
5. Naczynie baniaste typu II 1C (ryc. 4: 3) o przełomie jedno-, dwu- i trójbarwnym. Masa ceramiczna schudzona drobnoziarnistym piaskiem i w mniejszej ilości średnioziarnistym, ponadto małą ilością tłuczni kamienno- i ceramicznego. Wymiary: wysokość - 18,0 cm, średnica wylewu - 15,7 cm, dna - 8,0 cm, grubość ścianki - 0,5-1,0 cm.

6. Placek gliniany typu V 1B (ryc. 3: 4) posiada przełom jedno- i trójbarwny. Masa ceramiczna schudzona drobnoziarnistym piaskiem i domieszką organiczną. Wymiary: średnica - 28 cm, grubość - 0,9-1,2 cm.

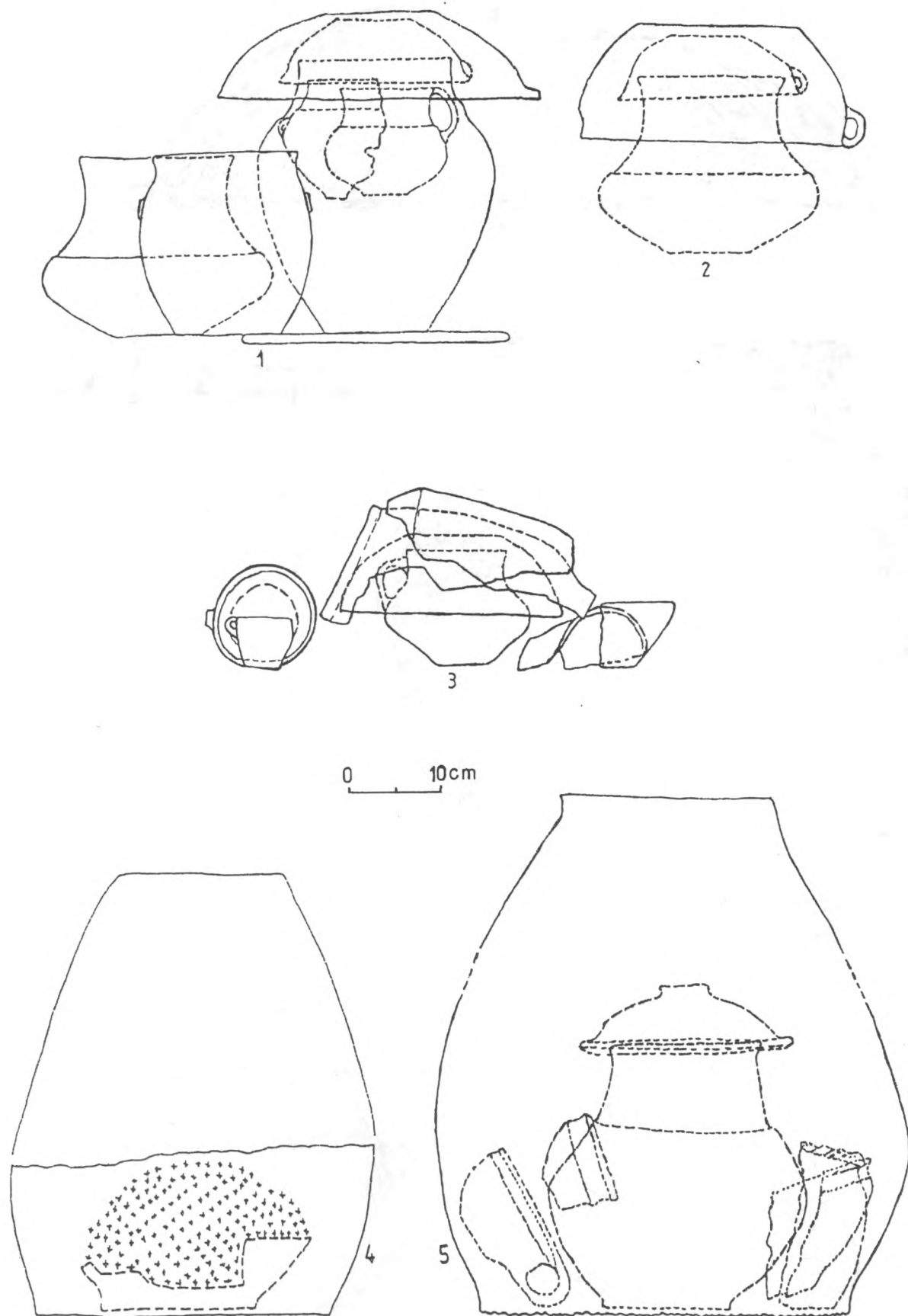
7. Amforka zachowana w połowie typu II 5Ba2 (ryc. 3: 6), o przełomie jedno- i dwubarwnym. Masa ceramiczna schudzona drobnoziarnistym piaskiem i tłuczniem ceramicznym. Wymiary: wysokość - 12 cm, średnica wylewu - 12,1 cm, dna - 9,0 cm, grubość ścianki - 0,6-1,3 cm, dna - 1,2 cm.

8. Kubek gliniany typu II 1Ca1 (ryc. 3: 5). Ucho taśmowate o szerokości 2,0 cm i grubości 0,7 cm. Przełom jedno- i trójbarwny. Masa ceramiczna schudzona drobnoziarnistym piaskiem. Wymiary: wysokość - 10,5 cm, średnica wylewu - 9,7 cm, dna - 5,4 cm.

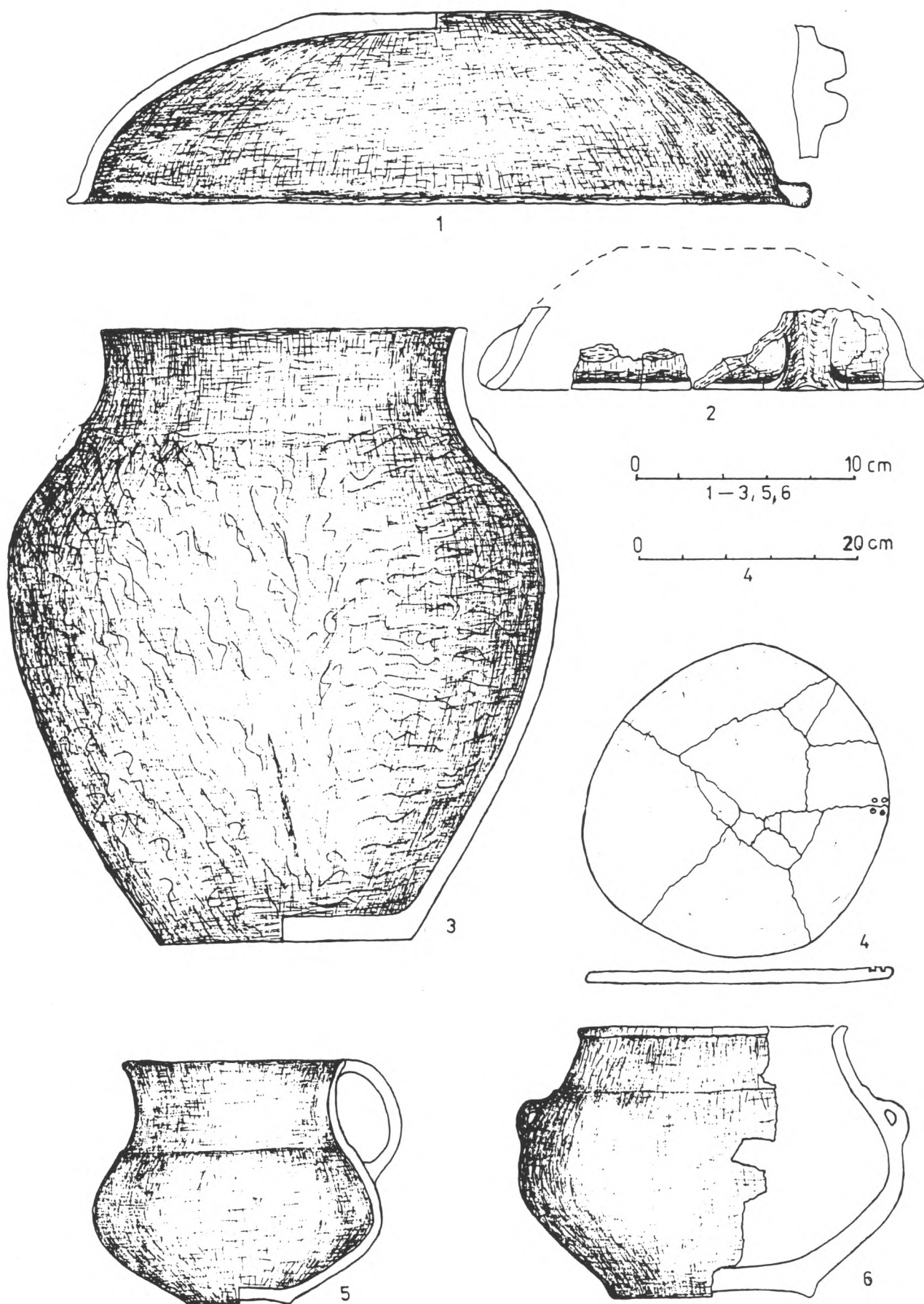
9. Fragment misy typu III 1B (ryc. 4: 2). Wylew prosty, zdobiony naprzeciwległymi odciskami palca. Masa ceramiczna schudzona w dużej ilości tłuczniem kamiennym grubo- i średnioziarnistym oraz w mniejszej ilości drobnoziarnistym, ponadto tłuczniem ceramicznym i w małej ilości domieszką organiczną. Przełom jedno-, dwu- i trójbarwny. Wymiary: wysokość - 12,4 cm, średnica wylewu - ok. 22,0 cm, dna - ok. 6,5 cm, grubość ścianki - 0,6-1,2 cm, dna - 1,7 cm.

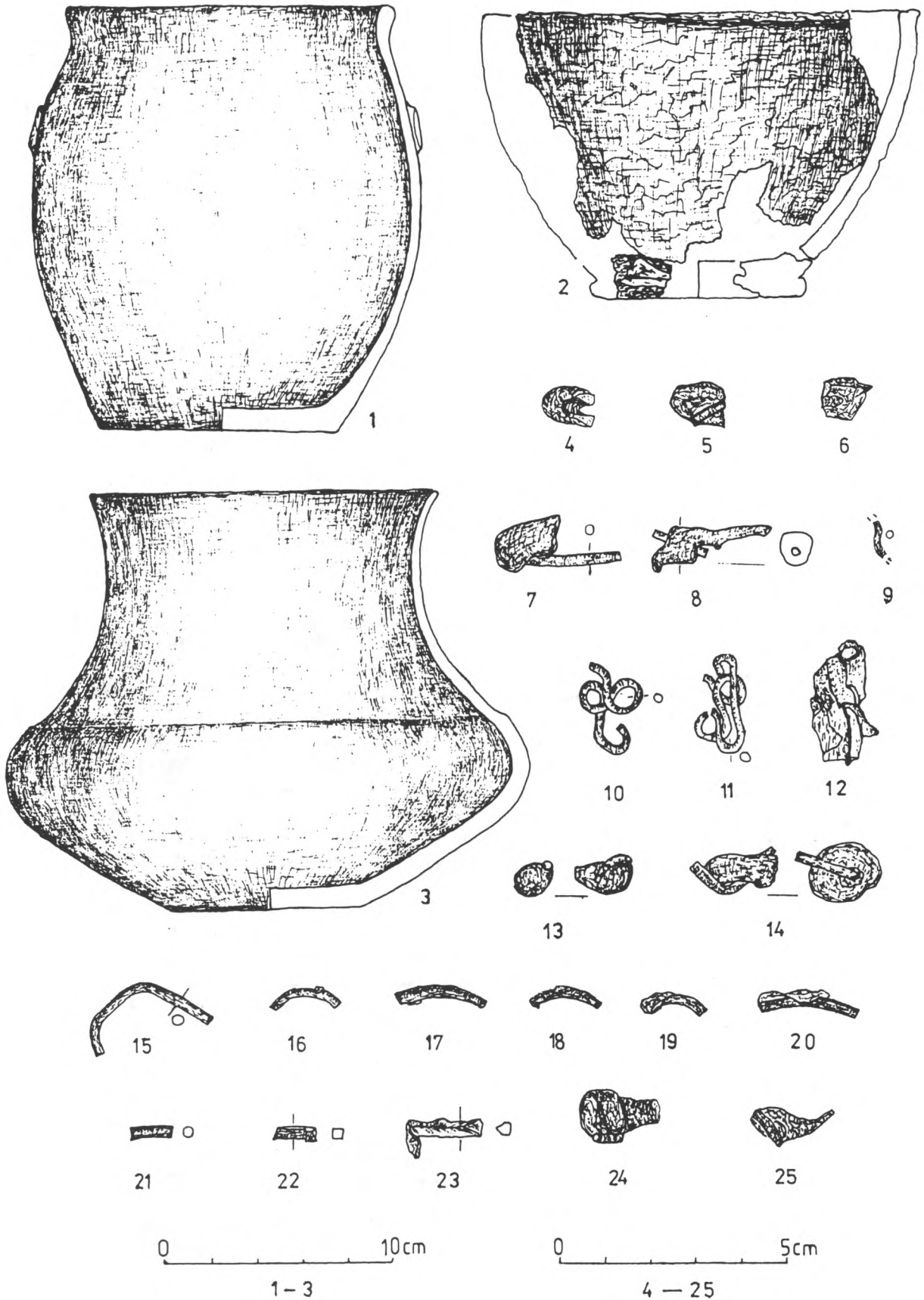
Ryc. 1. Gródek, gm. Hrubieszów: A - lokalizacja stanowiska 31; B - rozmieszczenie grobów.

Ryc. 2. Gródek, stan. 31. Rekonstrukcja grobów: 1 - grób 1; 2 - grób 2; 3 - grób 3; 4 - grób 6; 5 - grób 7.

Ryc. 3. Gródek, stan. 31. Naczynia z grobu nr 1.

Ryc. 4. Gródek, stan. 31. Naczynia i fragmenty ozdób z grobu nr 1.

10. Z pomiędzy przepalonych kości wybrano elementy prawdopodobnie kolczyków i innych ozdób (ryc. 4: 4-25). Spośród nich wyodrębniono: 5 paciorków szklanych osadzonych na drutach brązowych, zniekształconych przez wysoką temperaturę; szkło o barwie granatowej i białej (ryc. 4: 7, 8, 13, 14, 24), 5 kawałków drutu brązowego z masą szklaną (ryc. 4: 16-20), 3 fragmenty „ozdoby” wykonanej z drutu brązowego o średnicy 1,5-1,9 mm, tworzącego sploty o średnicy kółek 3,0-4, 8 mm (ryc. 4: 9-11), „zwitek” blaszek brązowych (ryc. 4: 12), 4 fragmenty drutu brązowego o przekrojach: kolistym, kwadratowym, nieregularnym (ryc. 4: 15, 21-23), 4 fragmenty paciorków szklanych o barwie granatowej z odciskami drutu (ryc. 4: 4-6, 25).

Grób nr 2 odsłonięty przez znalazcę (ryc. 5: 1). Tuż pod warstwą orną była widoczna duża misa, przykrywająca pozostałe elementy składowe zespołu grobowego. Jej dno i część przydenna została zniszczona przez pług. Pod nią znajdowała się mniejsza misa, która bezpośrednio nakrywała popielnicę - funkcję jej pełniło prawdopodobnie naczynie baniaste, zachowane w bardzo złym stanie (ryc. 2: 2). Poniżej zespołu znajdowały się fragmenty dzbana.

1. Popielnica wykonana została z masy ceramicznej schudzonej drobnociarnistym tłucznem ceramicznym i w mniejszej ilości średnociarnistym piaskiem. Wymiary: grubość ścianki - 0,6-1,1 cm, dna - 1,2 cm.

2. Duża misa typu III 10A (ryc. 5: 2), posiada taśmowate ucho i przełom trójbarwny. Masa ceramiczna schudzona drobnociarnistym piaskiem i tłucznem ceramicznym. Wymiary: wysokość - 10,5 cm, średnica wylewu - 26,4 cm, grubość ścianki - 0,5-0,8 cm.

3. Mała misa typu III 6A (ryc. 5: 3) z uszkiem taśmowatym o szerokości 1,7 cm i przełomie trójbarwnym. Masa ceramiczna schudzona tłucznem ceramicznym i domieszką organiczną. Wymiary: wysokość - 6,8 cm, średnica wylewu - 19,8 cm, dna - ok. 8 cm.

4. Fragmenty dzbana typu II 9C (ryc. 5: 4), o ściankach w przełomie jedno- i dwubarwnym. Masa ceramiczna schudzona drobnociarnistym piaskiem, tłucznem ceramicznym i domieszką organiczną. Wymiary: średnica dna - ok. 14,0 cm, grubość dna - 1,2 cm, grubość ścianki - 0,6-1,0 cm.

Grób nr 3 (ryc. 6: 1) został wyeksplorowany przez odkrywcę, przy czym dwa naczynia - klosz i dzban zostały wcześniej naruszone przez pług. Sam pochówek był bogato „wyposażony”. Popielnica, którą stanowił duży kubek przykryta była misą, połową dzbana, a na nich spoczywały ponadto fragmenty naczynia typu klosz. Od strony N znajdowały się dwa kubki a od NE połowa misy i fragment kubka, cechy zewnętrzne i masa ceramiczna taka sama jak dwóch poprzednich (ryc. 2: 3).

1. Fragment naczynia - klosza typu I 3Aa (ryc. 7: 1). Masa ceramiczna schudzona tłucznem ceramicznym, organicznym i drobnociarnistym piaskiem. Wymiary: grubość ścianki - 0,5-0,8-1,4 cm.

2. Zachowany w połowie dzban typu II 9Ca2 (ryc. 6: 2) pełnił rolę pseudoklosza. Posiada on trójbarwny przełom a masa ceramiczna schudzona jest tłucznem kamiennym, ceramicznym i średnociarnistym piaskiem. Wymiary: wysokość - 24,5 cm, średnica wylewu - ok. 19,0 cm, dna - 13,0 cm, grubość ścianki - 0,65-0,95 cm, dna - 1,2 cm.

3. Misa typu III 1A (ryc. 6: 3) o przełomie jedno-, dwu- i trójbarwnym. Masa ceramiczna schudzona tłucznem ceramicznym i śladową ilością piasku drobnociarnistego. Wymiary: wysokość - 8,5 cm, średnica wylewu - 23,2 cm, dna - 11,0 cm, grubość ścianki - 0,6-0,9 cm, dna - 0,8-1,0 cm.

4. Kubek typu II 1Ca1 (ryc. 7: 2) pełniący funkcję popielnicy, posiadał taśmowate ucho o szerokości 2,3 cm z trzema pionowymi kanelurami. Przełom trój- i jedno-barwny. Masa ceramiczna schudzona tłucznem ceramicznym i małą ilością drobnociarnistego piasku. Wymiary: wysokość - 11,8 cm, średnica wylewu - 13,0 cm, dna - 5,2 cm, grubość ścianki - 0,4-0,7 cm, dna - 0,7 cm.

5. Kubek gliniany typu II 9Ba1 (ryc. 6: 4) o przełomie dwu i trójbarwnym. Masa ceramiczna schudzona tłucznem kamiennym i piaskiem drobnociarnistym. Wymiary: wysokość - 9,5 cm, średnica wylewu - 5,5 cm, dna - 3,3 cm, grubość ścianki - 0,6-0,9 cm, dna - 0,9 cm.

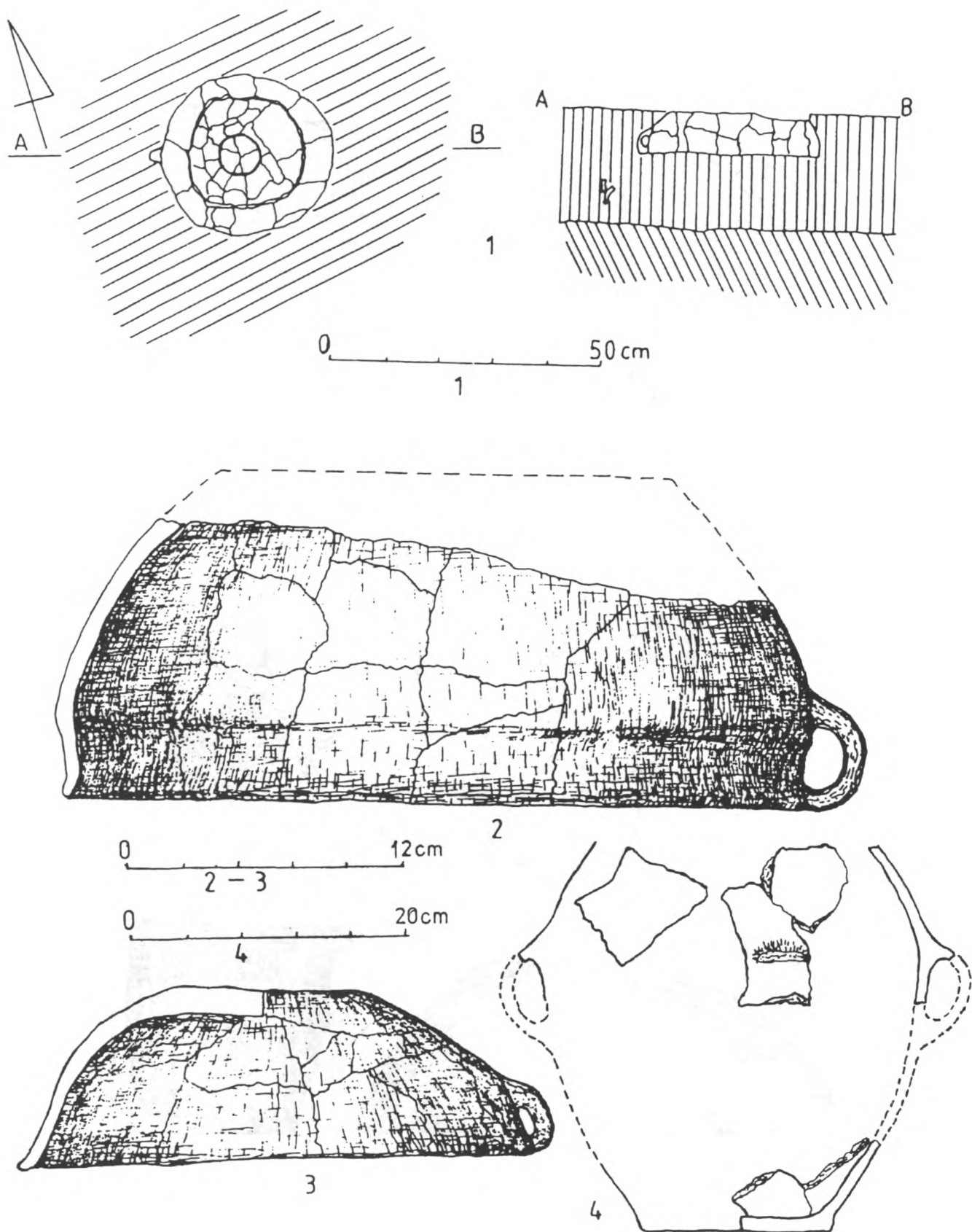
6. Kubeczek typu II 9Ca1 (ryc. 7: 4) z uszkiem taśmowatym o szerokości 1,2 - 1,7 cm. Masa ceramiczna schudzona piaskiem drobnociarnistym. Wymiary: wysokość - 5,1 cm, średnica wylewu - 5,5 cm, dna - 3,3 cm, grubość ścianki - 0,4-0,7 cm, dna - 0,4 cm.

7. Naczynie zachowane w 1/4, najprawdopodobniej kubek typu II 8C (ryc. 7: 3) o przełomie trój- i dwubarwnym. Masa ceramiczna schudzona tłucznem ceramicznym, kamiennym i w małej ilości drobnociarnistym piaskiem. Wymiary: wysokość - 11,3, średnica wylewu - ok. 11,0 cm, grubość ścianki - 0,5-1,0 cm.

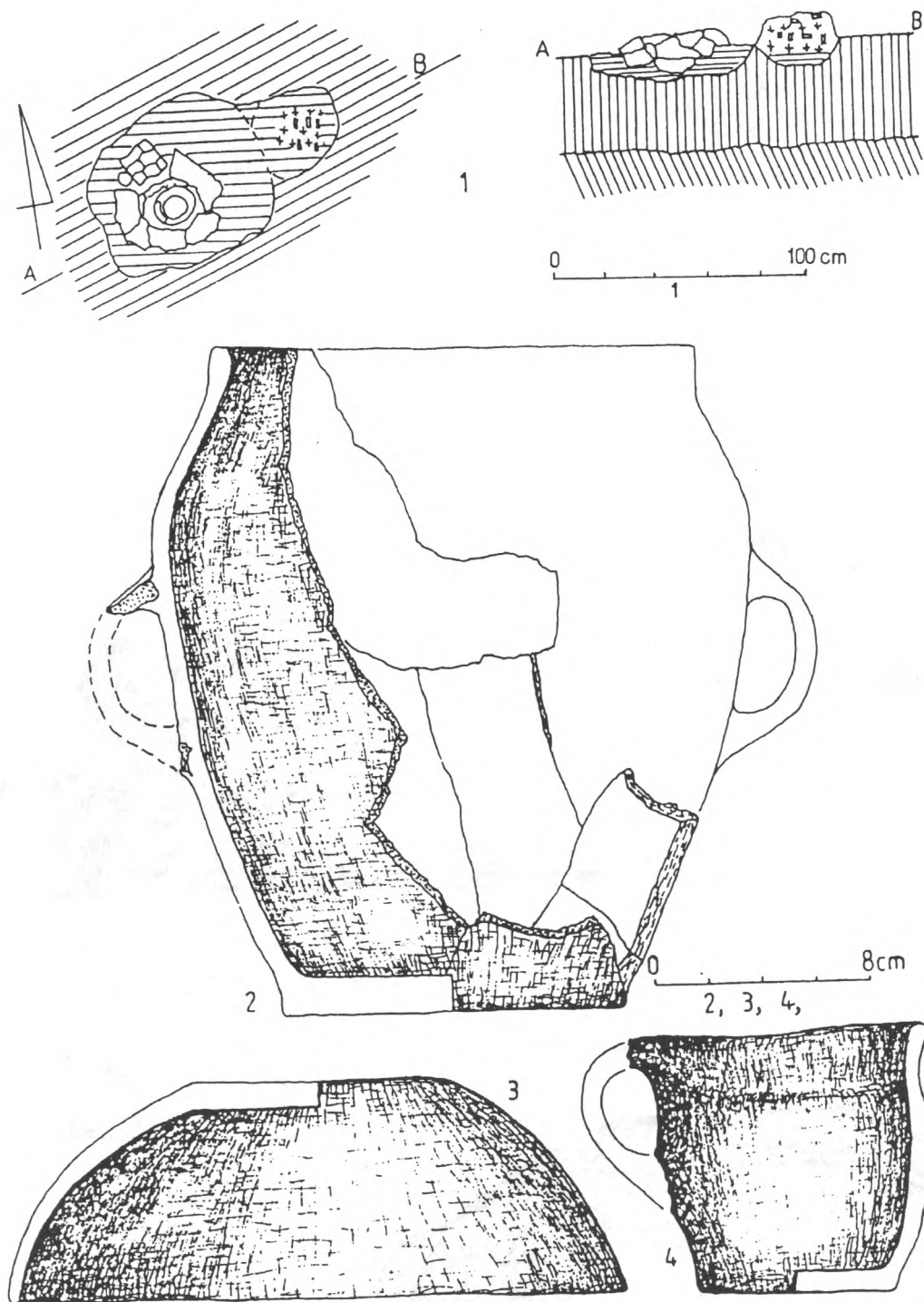
8. Miseczka zachowana w połowie, typu III 1A (ryc. 7: 5) o przełomie jedno- i dwubarwnym. Masa ceramiczna schudzona tłucznem kamiennym, drobnociarnistym piaskiem oraz tłucznem ceramicznym. Wymiary: wysokość - 6,8 cm, średnica wylewu - ok. 16,0 cm, dna - 7,0 cm, grubość ścianki - 0,4-0,7 cm, dna - 0,6-0,8 cm.

Grób nr 4 znajdował się dwadzieścia kilka centymetrów na E od grobu nr 3. Niemal doszczętnie został zniszczony podczas prac polowych (ryc. 6: 1). Jego spąg znajdował się powyżej stropu grobu nr 3. Spośród wyposażenia zachowały się fragmenty popielnicy i czterech innych naczyń, znalezionych w obrębie wykopu. Przy opisano je temu zespołowi, biorąc pod uwagę stopień zniszczenia samego obiektu i fakt możliwości ich przemieszczenia w wyniku prac polowych. Ponadto wśród przepalonych kości znaleziono dwa kawałki drutu brązowego.

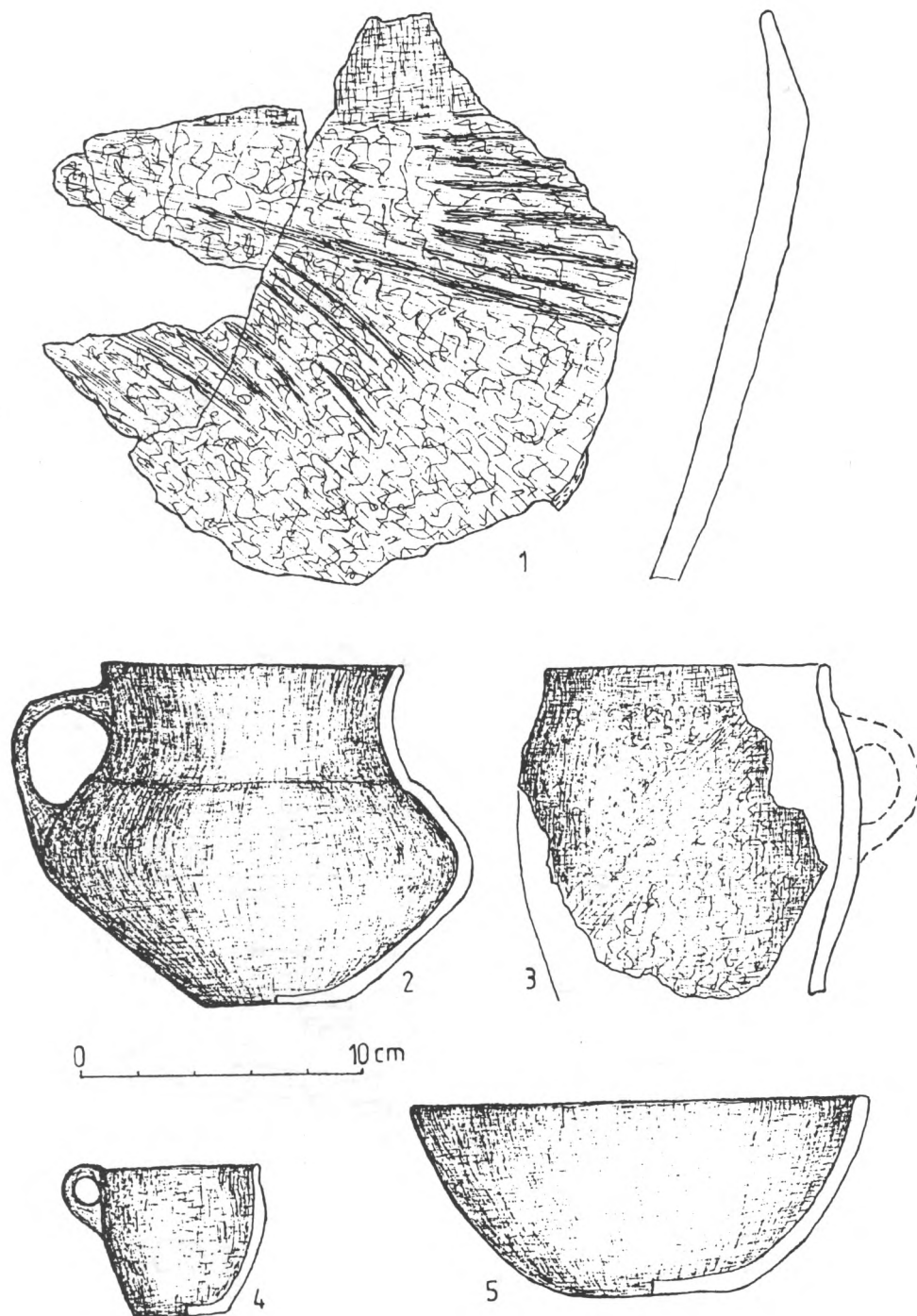
1. Część przydenna popielnicy (ryc. 8: 3) z masy ceramicznej schudzonej tłucznem ceramicznym, do-

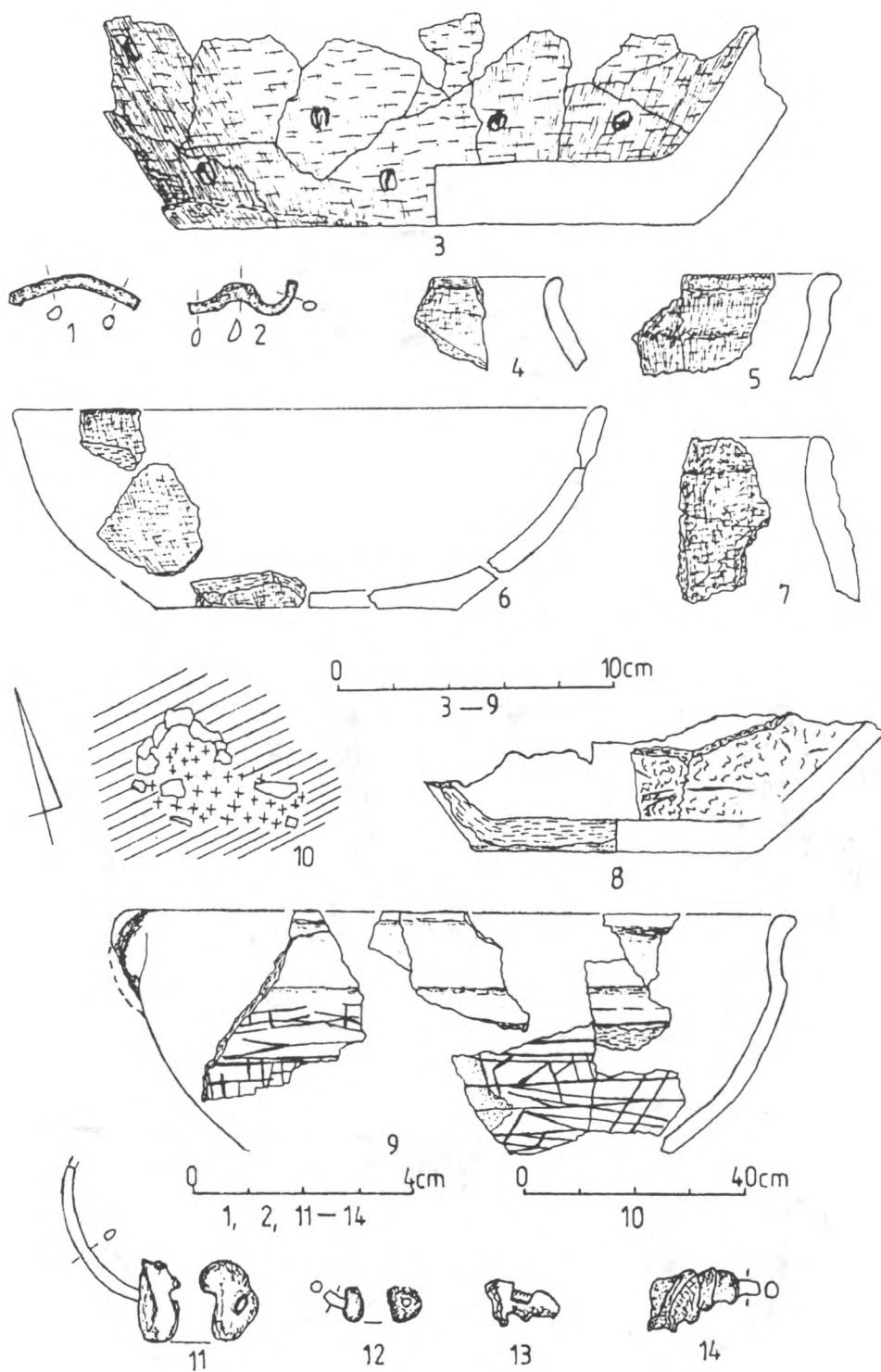
Ryc. 5. Gródek, stan. 31. Plan, profil i ceramika z grobu nr 2.

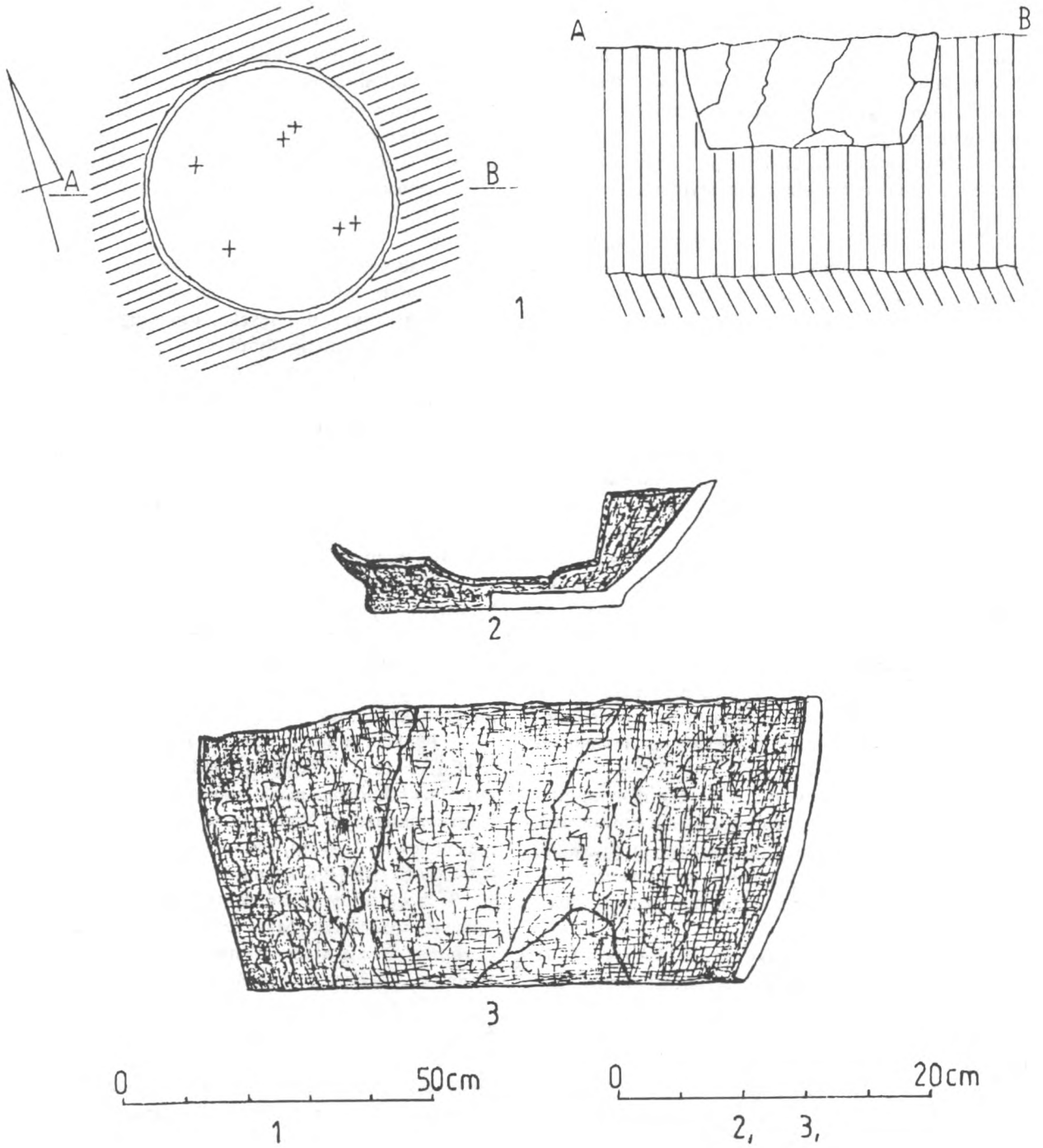
Ryc. 6. Gródek, stan. 31. Plan i profil grobów 3 i 4 oraz naczynie z grobu nr 3.

Ryc. 7. Gródek, stan. 31. Ceramika z grobu nr 3.

Ryc. 8. Gródek, stan. 31. 1 - 7 fragment ozdób i ceramika z grobu nr 4; 8 - 14 - plan, ceramika i fragmenty ozdób z grobu nr 5.

Ryc. 9. Gródek, stan. 31. Plan, profil i wyposażenie grobu nr 6.

mieszką organiczną (sieczenka ze słomy), drobnopięnistym piaskiem i tłucznem kamiennym. Ścianka o przełomie jedno- i trójbarwnym. Wymiary: średnica dna - 10,0 cm, grubość ścianki - 1,2 cm, dna - 1,1 cm.

2. Fragmenty misy typu III 1A (ryc. 8: 6) o przełomie trójbarwnym. Masa ceramiczna schudzona drobnopięnistym piaskiem, tłucznem ceramicznym i w małej ilości średnioziarnistym piaskiem. Wymiary zrekonstruowanej misy: średnica wylewu - ok. 21,5 cm, dna - ok. 11,0 cm, grubość ścianki - 0,6-0,8 cm, dna - 1,0 cm.

3. Fragment wylewu esowatej misy (ryc. 8: 5) o przełomie dwubarwnym.

4. Fragment wylewu naczynia typu II (ryc. 8: 4). Masa ceramiczna schudzona drobnopięnistym piaskiem i tłucznem ceramicznym.

5. Fragment wylewu (ryc. 8: 7) naczynia najprawdopodobniej typu II o jednobarwnym przełomie. Masa ceramiczna schudzona średnio- i drobnopięnistym piaskiem oraz tłucznem kamiennym. Wymiary: grubość ścianki - 0,8-1,2 cm.

6. Wśród przepalonych kości znaleziono dwa kawałki drutu brązowego (ryc. 8: 1, 2). Pierwszy lekko zgięty z jednej strony nieznacznie spłaszczony o długości 2,5 cm i średnicy 0,2 cm. Drugi o długości 2,1 cm, i szerokości 0,2-0,4 cm, spłaszczony, kształtem nawiązuje do litery S.

Grób nr 5 (ryc. 8: 10) podobnie jak grób 4, został zniszczony w czasie prac polowych. Na powierzchni wystąpiły przepalone kości oraz fragmenty ceramiki. W trakcie eksploracji wykopu pozyskano oprócz ceramiki jeden fragment i dwa całe paciorki szklane osadzone na drutach brązowych oraz kawałek drutu żelaznego z blaszką żelazną i przyklejonymi do niej fragmentami kości. Z zebranego materiału ceramicznego wyodrębniłno fragment popielnicy oraz fragmenty ornamentowanej misy z pseudouszkiem.

1. Fragment popielnicy (ryc. 8: 8). Strona zewnętrzna nierówna ze śladami maźnięć i odciskami słomy. Masa ceramiczna schudzona drobnopięnistym piaskiem i tłucznem ceramicznym. Wymiary: zachowana wysokość - 6,0 cm, średnica dna - 11,0 cm, grubość dna - 0,7 cm, ścianki - 1,2 cm.

2. Fragmenty esowatej misy typu III 9A (ryc. 8: 9). Masa ceramiczna schudzona drobnopięnistym piaskiem i tłucznem ceramicznym. Przełom trój- i dwubarwny. Wymiary: średnica wylewu - ok. 24,0 cm, grubość ścianki - 0,5-0,9 cm.

3. Fragmenty ozdób, które uczestniczyły w kremacji zwłok. Dwa paciorki szklane osadzone na drutach brązowych. Pierwszy - duży, nieregularny na drucie o przekroju eliptycznym (ryc. 8: 11). Szkło barwy granatowej. Drugi - mniejszy, na drucie o przekroju trójkąta z zaokrąglonymi wierzchołkami (ryc. 8: 12). Kawałek drutu brązowego oblepionego przetopionym szkłem o barwie granatowej i brązowej (ryc. 8: 13) oraz drutu żelaznego

o średnicy 3 mm, „oblepionego” blaszką żelazną i kawałkiem przepalanej kości (ryc. 8: 14).

Grób nr 6 (ryc. 9: 1) położony był na S od pozostałych. Pod warstwą orną odsłonięto wylewową część kłosza - część przydenna została ścięta przez pług. Wewnątrz znajdowały się przepalone kości, usypane na dnie z naczynia typu kłosz. Nie udało się wyodrębnić jamy grobowej.

1. Fragment kłosza prawdopodobnie typu I 2Aa1 (ryc. 9: 3) o przełomie dwubarwnym. Przy eksploracji grobu nastąpiło w większości rozdrojenie ceramiki. Masa ceramiczna schudzona tłucznem ceramicznym, drobnopięnistym piaskiem, domieszką organiczną i tłucznem kamiennym. Wymiary: zachowana wysokość - 18,0 cm, średnica wylewu - 32,0 cm, grubość ścianki - 1,0 cm.

2. Dno naczynia typu kłosz (ryc. 9: 2) o przełomie dwubarwnym. Masa ceramiczna schudzona piaskiem drobnopięnistym, domieszką organiczną i tłucznem kamiennym. Wymiary: wysokość - 8,0 cm, średnica dna - 16,5 cm, grubość ścianki - 0,7-1,5 cm, dna - 1,3 cm.

Grób nr 7 (ryc. 10: 1) położony był na W od pozostałych w odległości około 34 m. Po zdjęciu warstwy ornnej ukazał się ścięty przez pług kłosz. Jego dno spoczywało na popielnicy. Poza tym cały zespół zachował się w nienaruszonym stanie. Popielnica przykryta była pokrywką. Dołożono czerpak gliniany, fragmenty dwóch mis oraz fragment garnka.

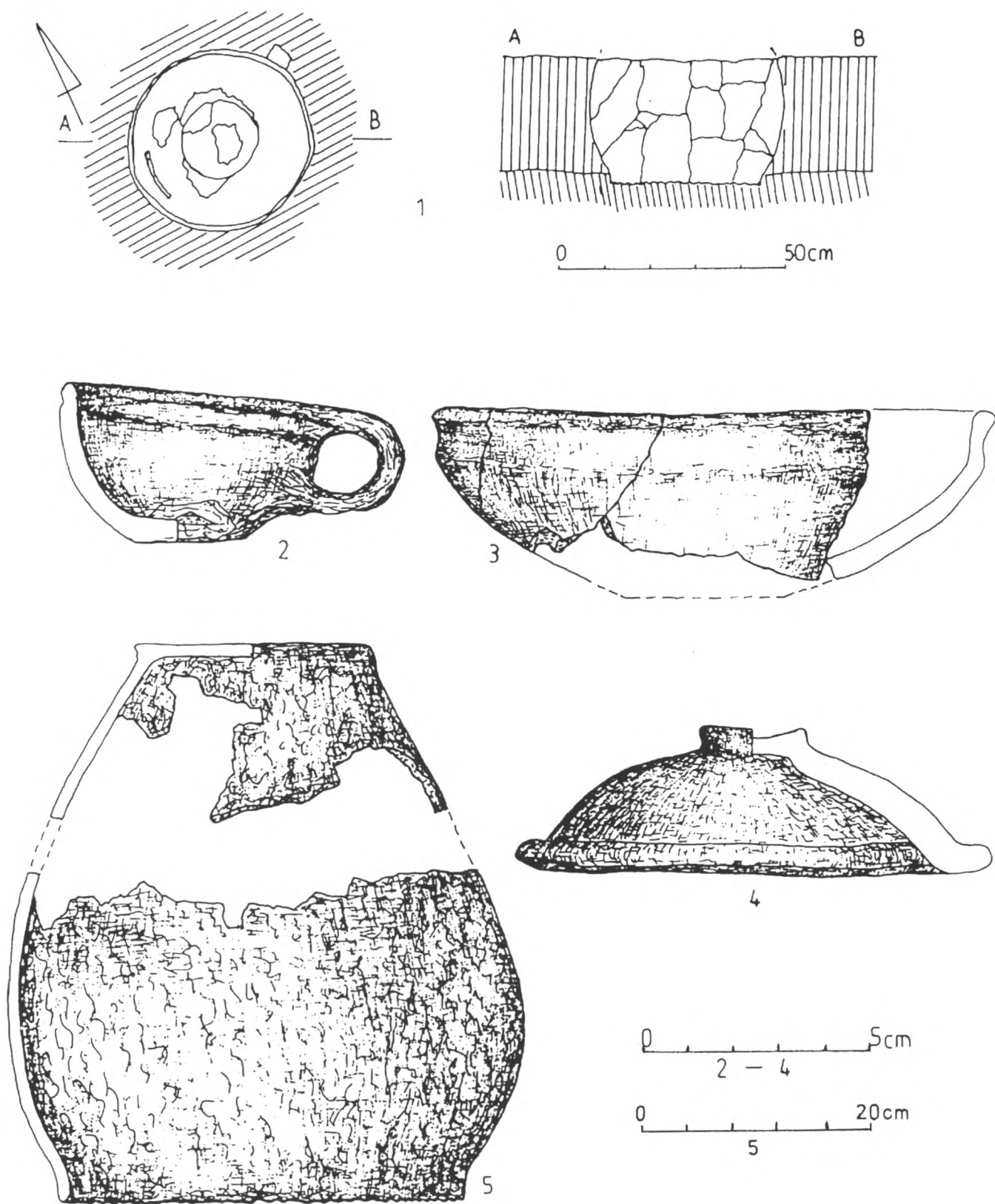
1. Kłosz typu I 2Ac1 (ryc. 10: 5) o przełomie dwubarwnym. Wylew prosty, karbowany. Masa ceramiczna schudzona średnio- i drobnopięnistym piaskiem oraz tłucznem ceramicznym. Wymiary: wysokość - ok. 50,0 cm, średnica wylewu - 38,0 cm, dna - 20,5 cm, średnica grubość ścianki - 1,0 cm.

2. Funkcję popielnicy pełniło naczynie baniaste typu II 1C (ryc. 11: 2) o przełomie jednobarwnym. Masa ceramiczna schudzona piaskiem drobnopięnistym i tłucznem ceramicznym. Wymiary: wysokość - 27,7 cm, średnica wylewu - 16,0 cm, dna - 13,6 cm, grubość ścianki - 0,8-1,0 cm, dna - 0,8-1,6 cm.

3. Profilowana pokrywka typu 3 (ryc. 10: 4) o przełomie jednobarwnym. Masa ceramiczna schudzona drobnopięnistym piaskiem. Wymiary: wysokość - 5,9 cm, średnica - 20,7 cm, wysokość uchwytu - 0,4 cm.

4. Czerpak gliniany typu II 9Aa1 (ryc. 10: 2) z taśmowatym uchem o szerokości 3,0 cm i przełomie trójbarwnym. Poddany był wtórnemu oddziaływaniu wysokiej temperatury. Masa ceramiczna schudzona piaskiem drobnopięnistym i domieszką organiczną. Wymiary: wysokość - 7,0 cm, średnica wylewu - 12,0 cm, dna - 4,5 cm.

5. Fragment misy typu III 4A lub 9A (ryc. 11: 3) o trój- i dwubarwnym przełomie. Egzemplarz był wtórnie poddany działaniu wysokiej temperatury. Masa ceramiczna schudzona drobnopięnistym piaskiem i tłuc-

Ryc. 10. Gródek, stan. 31. Plan, profil i naczynia grobu nr 7.

niem ceramicznym. Wymiary: wysokość - 10,0 cm, średnica wylewu - 29,0 cm, średnica dna - 8,2 cm.

6. Fragment misy typu III 4A lub 9A (ryc. 10: 3) o przełomie w większości dwubarwnym. Jak poprzednie przystawki była poddana powtórnemu działaniu wysokiej temperatury. Masa ceramiczna schudzona piaskiem drobnoziarnistym, tłuczniem ceramicznym oraz domieszką organiczną. Wymiary: zachowana wysokość - 3,8 cm, średnica wylewu - ok. 25,0 cm, grubość ścianki - 0,6-1,0 cm.

7. Fragmenty garnka typu II 9C (ryc. 11: 1) z karbowanym wylewem, z których zrekonstruowano całościowy wygląd naczynia o przełomie dwu- i jednobarwnym. Masa ceramiczna schudzona drobnoziarnistym piaskiem, domieszką organiczną i tłuczniem kamiennym. Wymiary zrekonstruowanego naczynia: wysokość - ok. 22,0 cm, średnica wylewu - ok. 20,0 cm, dna - ok. 14,0 cm, grubość ścianki - 0,5-1,2 cm, dna - 0,7-1,7 cm.

CERAMIKA

W rozważaniach wzięto pod uwagę wszystkie naczynia, również zachowane fragmentarycznie. W sumie odkryto 36 naczyń w 7 grobach, co daje średnią około 5 naczyń na pochówek. Stosując typologię zaproponowaną przez S. Czopka (1992, s. 32-39) uzyskujemy następującą statystykę: 18 sztuk typu II - naczynia wazowate, kubek-dzban, 12 typu III - misy, 4 typu I - klosze oraz pojedynczo typu IV - pokrywka i V - talerz-płacek. Na cmentarzysku przewodzą naczynia wazowate, w tym 5 kubków, 3 garnki, 3 wazy (przy czym kształty egzemplarzy z grobów nr 4 i 5 są domniemane, ze względu na fragmentaryczne zachowanie), a pozostałe formy po 2 lub 1 sztuce.

Analizując masę ceramiczną stwierdzono, że schudzona była 4 rodzajami domieszki: piaskiem, tłuczniem ceramicznym i kamiennym, i domieszką organiczną. Do rzadkości należy fakt schudzania jednym (4 naczynia) lub wszystkim rodzajami domieszki (2 naczynia). Na pierwsze miejscu wysuwają się naczynia, których masa schudzana była 2 rodzajami - 21 sztuk. Natomiast 9 naczyń - 3 rodzajami. Wśród pierwszych dominują te, których masa ceramiczna została schudzona piaskiem drobnoziarnistym i tłuczniem ceramicznym.

Kubki występują w dwóch formach. Dwa swoim kształtem nawiązują do naczyń baniastych, pozostałe wyglądem zbliżone są do garnków. W 3 przypadkach ucha umocowano do wylewów (ryc. 3: 5; 6: 4; 7: 4), natomiast do kubka-popielnicy z grobu nr 3 przymocowane zostało poniżej wylewu (ryc. 7: 2). Podobny, ale większy znaleziony został w Tarnobrzegu-Zakrzowie, woj. Tarnobrzeg. Kubek z grobu 1 posiada analogie w Rzemieniu, woj. Rzeszów, stan. 1 grób nr 1, również w Wysokiem, woj. Zamość. Jednakże cechą odróżniającą go jest krótka szyjka (por. S. Czopek 1992, tabl. XXXII: 2; XXXVI: 2, 5).

Pozostałe kubki w swej formie przypominają mniejsze garnki z przymocowanymi uchami. Analogie do nich odnajdujemy w Krzemnicy, woj. Rzeszów (S. Czopek 1992, tabl. XXI: 8), ale więcej egzemplarzy spotykamy w Transborze, woj. Siedlce (A. Kietlińska, R. Mikłaszewska 1963, tabl. II: 2, XXI: 8, 9).

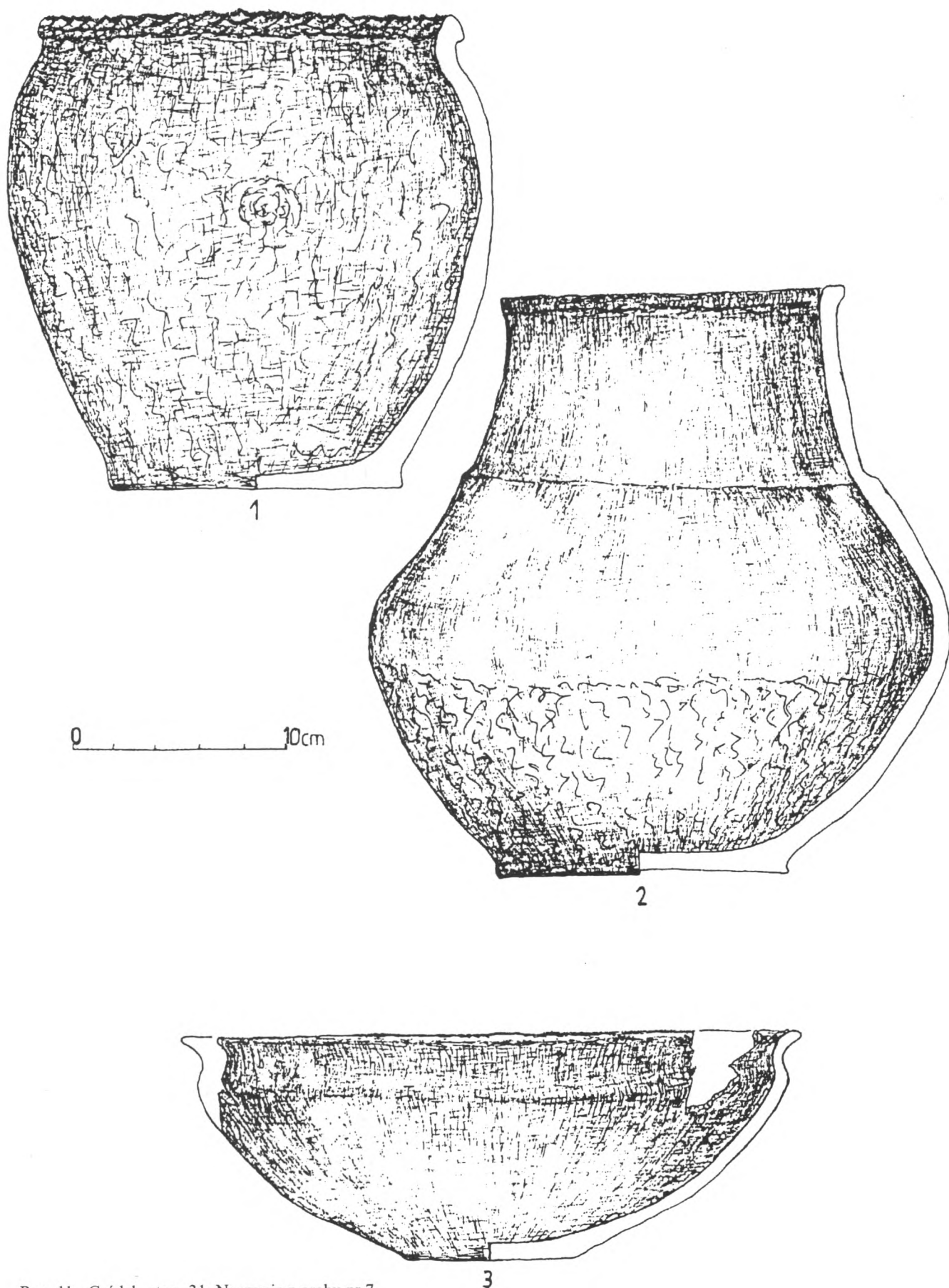
Waza-popielnica z grobu 1 o płaskim dnie, baniastym, schropowaconym brzuścu, z największą wydetością powyżej połowy wysokości, krótką, starannie gładzoną szyjką i tuż pod nią dwoma pseudouszkami, posiada analogie w popielnicy z Żukowa, woj. Zamość (S. Czopek 1992, tabl. XL: 1), Raszyna, woj. Warszawa (J. Głosik 1976, s. 232), a najbardziej w popielnicy z grobu nr 32 w Transborze, woj. Siedlce (A. Kietlińska, R. Mikłaszewska 1963, tabl. VII: 4).

Popielnica z grobu nr 7 cechami zewnętrznymi nawiązuje do podobnej z Chomeścisk Dużych, woj. Zamość (S. Czopek 1992, tabl. X: 1). Naczynie baniaste z grobu 1 z powierzchniami wybluszczonymi, przysadzistym brzuścem i profilowaną, wysoką szyją bardziej nawiązuje do kubków. Przykładem może być kubek z Transbora, woj. Siedlce z grobu nr 116 (A. Kietlińska, R. Mikłaszewska 1963, tabl. XX: 4).

Wyjątkowo jednolite typologicznie są misy. Wyróżniono dwie formy: o kształcie odcinka kuli z grobów 3 i 4 (ryc. 6: 3; 7: 5; 8: 6) oraz o profilu lekko esowatym z grobów 1, 2, 4, 5, 7 (ryc.: 2: 5; 3: 1; 8: 5, 9; 10: 3; 11: 3). Naczynia te pozbawione są ornamentyki, z wyjątkiem jednej misy z grobu nr 5 (ryc. 8: 9), która przy wylewie posiada pseudouszko. Poniżej szyjki na brzuścu występuje zdobienie w postaci rytych linii poziomych, ukośnych i pionowych. Takie zdobnictwo występuje w ceramice grupy czerniczyńskiej, np. w Kolonii Łaszczów, woj. Zamość, stan. 5 (S. Czopek 1991, ryc. 16: a; 18: b; 22: c, o, p).

Na uwagę zasługuje misa z grobu nr 1 (ryc. 4: 2), nie pasująca do pozostałych. Posiada chropowaconą zewnętrzną powierzchnię, karbowany wylew i wyodrębnione dno. Jej masa ceramiczna schudzona została dużą ilością gruboziarnistego tłuczni kamiennego. W dostępnej literaturze nie znaleziono bezpośrednich analogii. Należy ona do mis głębokich, a takie znajdujemy w Transborze, woj. Siedlce, np. w grobach 5b i 33 (A. Kietlińska, R. Mikłaszewska 1966) oraz w Pasikowie, woj. Skierniewice, w grobie 6 (H. Różańska 1976, s. 145-146). Są to jednak misy o ścianie obustronnie gładzonej i innej domieszce schudzającej.

Kolejną grupę naczyń stanowią klosze w większości zachowane fragmentarycznie. Jedynie w przypadku klosza z grobu nr 7 (ryc. 10: 5) jest możliwa pełna rekonstrukcja. Ma on analogie w kloszach z Krzemnicy, woj. Rzeszów, stan. 2, grób nr 5 i Dobrego, woj. Lublin, stan. 1 (S. Czopek 1992, tabl. XXII: 1; XIII: 1) a także z Transboru, woj. Siedlce, grób nr 67 (A. Kietlińska, R. Mikłaszewska 1963, tabl. XI: 18). Do fragmentu klo-

Ryc. 11. Gródek, stan. 31. Naczynia z grobu nr 7.

sza z grobu nr 6 (ryc. 9: 3) można znaleźć analogie w naczyniu z Borowa, woj. Lublin, stan. 1 (S. Czopek 1992, tabl. IX: 1), a także z Transboru, woj. Siedlce, z grobów nr 10, 12, 30 (A. Kietlińska, R. Mikłaszewska 1963, tabl. III: 1, 14; VII: 14). Fragment klosza z grobu nr 3 (ryc. 7: 1) swoimi cechami nawiązuje do podobnego, pochodzącego z Ochoży Kolonii, woj. Chełm (W. Mazurek 1992, tabl. X: 1).

Garnki reprezentowane są przez trzy egzemplarze, w tym jeden bez możliwości pełnej rekonstrukcji (ryc. 8: 7). Najlepiej zachowany jest garnek z grobu 1 (ryc. 4: 1). Jest to naczynie o gładzonej obustronnie ściance, pogrubionym i lekko wychylonym na zewnątrz wylewie. Cechą charakterystyczną, wyróżniającą go są dwa guzki. Analogii nie udało się znaleźć. W grobie nr 7 wystąpiły fragmenty garnka z karbowanym wylewem (ryc. 11: 1).

Następną formą naczyń są dzbany. W grobie nr 2 znaleziono fragmenty, z których podjęto próbę odtworzenia wyglądu naczynia. Posiadało dwa taśmowate ucha umieszczone na największej wydętości brzuśca i wyodrębnione dno. W grobie nr 3 niemalże połowa dzbana została użyta do przykrycia popielnicy. Ten z kolei ucha miał umieszczone tuż pod największą wydętością. Wylew lekko pogrubiony, podobny do wylewu garnka z grobu nr 1 (ryc. 4: 1). W Transborze znaleziono dwa dzbany (A. Kietlińska, R. Mikłaszewska 1963, tabl. VI: 11; XXI: 15). Częściowo pasują do tych z Gródka, jednakże nie posiadają zaznaczonej szyjki i pogrubionego wylewu. Wydaje się, że więcej wspólnych cech posiada dzban znaleziony w Litowieżu, obl. Łuck (S. Czopek 1992, tabl. XXIV: 16).

Wśród naczyń wyodrębniono amforkę z grobu nr 1 (ryc. 3: 5), o esowatym kształcie i wyblyszczonych powierzchniach ścianki, z zachowanym taśmowatym uchem i wklęsłym dnem. Fragment wylewu tej formy naczynia znaleziono w grobie nr 4 (ryc. 8: 4).

Pojedynczo wystąpiły: w grobie nr 7 - czerpak (ryc. 10: 2), pokrywka (ryc. 10: 4), placek gliniany (ryc. 3: 4). Czerpak nie posiada w makroregionie lubelskim analogii. Znane egzemplarze tych form przypisane zostały w większości grupie czerniczyńskiej (S. Czopek 1992, ryc. 5: c). Do tej pory nie znaleziono kompletnego placaka-talerza. Wydaje się, że w oparciu o fragmenty została wykonana klasyfikacja tej formy naczyń glinianych. Pozyskany z Gródka egzemplarz posiada dwa typy brzegu, reprezentujące typ 1B i 2B.

Pokrywkę w typologii S. Czopka należy umieścić w typie 3. Pod względem kształtu uchwytu i uformowania czaszy mieści się w podtypie C, ale nie posiada wcięcia. Ten egzemplarz zmusza do uzupełnienia typologii. Należałoby wyróżnić dwa podtypy, przyjmując jako cechę odróżniającą formę geometryczną: stożkowate i profilowane, a ponadto dodać wyróżniki, biorąc pod uwagę mikrocechy, takie jak: uchwyt prosty lub profilowany, wylew prosty bez wcięcia, z wcięciem oraz wylew wynięty bez wcięcia i z wcięciem.

ZABYTKI SZKLANE I METALOWE

W trzech grobach - nr 1, 2 i 3 - wśród przepalonych kości wystąpiły fragmenty ozdób w postaci paciorków szklanych i pozostałości po nich, osadzonych na półkolistych wygiętych drutach brązowych oraz części paciorków. Najwięcej zarejestrowano ich w grobie nr 1. Paciorki osadzone na drutach brązowych to najprawdopodobniej fragmenty kolczyków, które zdobiły zmarłą, a które uległy destrukcji w ogniu. Na obszarze występowania popielnic twarzowych kolczyki przyczepione były do uszu tych naczyń. Natomiast na innych terenach spotyka się je w popielnicach. W grobie nr 1 zarejestrowano też fragment kolczyka wykonanego ze zwitka blaszek brązowych (ryc. 3: 9), ponadto w grobie nr 5 fragment kolczyka żelaznego (ryc. 8: 14). W miejscowości Czerniejów-Natalin, woj. Chełm (W. Mazurek 1992, tabl. IV: 8) został znaleziony fragment kolczyka z paciorkiem szklanym. Dużo więcej egzemplarzy znanych jest z obszaru występowania popielnic twarzowych (M. Andrzejewska 1981, s. 185-234). Zagadkowe są esowate fragmenty drutu brązowego (ryc. 3: 7, 8, 13), a w tym kawałki bardziej „kanciaste” (ryc. 4: 12, 13). Trudno jest wyrokować jak wyglądały wyroby, których były częścią.

OBRZĄDEK POGRZEBOWY

W wyniku badań ratowniczych przeprowadzonych w latach 1993 - 1997 zadokumentowano 7 grobów KP, z tego 5 obiektów kompletnych oraz w dwóch przypadkach pozostałości po grobach. W całym zespole wyróżniono 2 groby kloszowe (nr 6, 7), 4 groby tzw. pseudokloszowe (nr 1- 3 i prawdopodobnie 4) oraz 1 grób bezkloszowy (nr 5). Funkcję pseudokloszy pełniły różne naczynia: w trzech przypadkach były to misy (grób nr 1, 2, 4), a w grobie nr 3 fragmenty dwóch naczyń: dzbana i naczynia typu klosz. W grobie bezkloszowym znaleziono resztki popielnicy i fragmenty zdobionej misy, która prawdopodobnie służyła za pokrywkę.

Wypożyczenie grobów w przystawki było w większości przypadków bogate. W grobach nr 1, 3 i 7 normę ilościową stanowią 4 naczynia bądź ich fragmenty. Ich przeciwieństwem są pochówki ubogie. Przykładem jest grób nr 6. Uwagę zwraca grób nr 7, gdzie do jamy wstawiono przystawki, które wcześniej zostały poddane działaniu wysokiej temperatury - najprawdopodobniej uczestniczyły w kremacji zwłok.

W trzech grobach (nr 1, 4 i 5), wśród prochów znaleziono fragmenty ozdoby w postaci kawałków drutu brązowego z paciorkami szklanymi bądź ich fragmentami, sploty drutu lub jego kawałki. M. Andrzejewska (1981, s. 185-234) stwierdziła, że występowanie ozdób w większości oznacza pochówek kobiety. Można więc ostrożnie postawić hipotezę, iż były to pochówki kobiet. Jeśli chodzi o pozostałe groby trudno wyrokować bez analizy antropologicznej.

Wśród opisywanych grobów na uwagę zasługuje grób nr 1. Wyróżnikiem jest tu obecność i funkcja plac-

ka glinianego (ryc. 2: 1). Na nim ustawiona była popielnica. Taki układ nawiązuje do pochówków z północnych ziem polskich, gdzie popielnice ustawiane były na bruckach kamiennych.

Plan cmentarzyska przedstawia normalne rozmieszczenie pochówków, tak charakterystyczne dla KP, a za porównanie może posłużyć stanowisko w Transborze (A. Kietlińska, R. Mikłaszewska 1963). Odległości pomiędzy obiektami są różne - najmniejsza (pomiędzy grobami 3 i 4) wynosi dwadzieścia kilka centymetrów, a największa osiąga aż ok. 34 m (grób 3 i 7).

DATOWANIE

Bazując na opracowanej przez S. Czopka daciej ceramiki południowo-wschodniej strefy KP podjęto próbę ustalenia chronologii zaprezentowanych tu obiektów. Pod uwagę wzięto 31 naczyń, w tym 3 formy klozowate, 14 wazowatych, 12 mis, 1 pokrywkę i 1 płatek. Okazało się, że mamy 12 naczyń przypadających na II fazę rozwoju, 9 na II - IV, 4 na I - III, 3 na II - III,

po jednym na II/III i na III - IV oraz płatek gliniany, który występuje przez cały okres istnienia KP. W oparciu o te dane można datować groby na III fazę istnienia tej kultury. Nie byłoby to jednak całkowitą prawdą. Należy wziąć pod uwagę cechy wiodące poszczególnych faz. Występująca na cmentarzysku forma pseudoklozowa pochówków jest charakterystyczna dla IV fazy. Ta cecha zdaje się przesądzać o czasie funkcjonowania cmentarzyska w Gródku w fazie IV, to jest starszym okresie przedrzymskim, synchronizowanym z Lt B2 i częścią Lt - C1 (300 - 200/150 r. p.n.e.). Jednakże w tej fazie dominują naczynia chropowate, a przewodnią formą pochówku są groby popielnicowe i jamowe. Tych cech brakuje na tym stanowisku, a dominacja naczyń gładzonych mogłaby sugerować III fazę wyznaczoną na Ha C (około 400/375 - 300 r. p.n.e.). Mamy w tym miejscu przeplatanie się cech charakterystycznych dla dwóch kolejnych faz. Okres funkcjonowania cmentarzyska można więc datować na schyłek fazy III i początek IV.

LITERATURA

Andrzejewska M.	Kietlińska A., Mikłaszewska R.
1981 Kolczyki ludności pomorskiej, WA, t. 46, s. 185-234.	1963 Cmentarzysko grobów klozowych we wsi Transbów, pow. Mińsk Mazowiecki, Mat. Star., t. 9, s. 225-330.
Czopek S.	Mazurek W.
1991 Grupa czerniczyńska - prezentacja i analiza źródeł, Pr. i Mat. Zam., t. 3, s. 45-143.	1992 Niepublikowane materiały związane z tzw. kulturą pomorską z woj. chełmskiego, [w:] <i>Ziemie polskie we wczesnej epoce żelaza i ich powiązania z innymi terenami</i> , Rzeszów.
1992 <i>Południowo-wschodnia strefa kultury pomorskiej</i> , Rzeszów.	Różańska H.
Głósik J.	1976 Cmentarzysko kultury pomorskiej i grobów klozowych we wsi Pasikowie, pow. Sochaczew, WA, t. 41, s. 139-154.
1976 Katalog Pogotowia Archeologicznego za rok 1972, WA, t. 41, s. 225-240.	

WACŁAW PANASIEWICZ

A POMERANIAN CULTURE CEMETERY IN GRÓDEK ON THE RIVER BUG, SITE 31, ZAMOŚĆ VOIVODSHIP

The site is situated on the ridge of a supra-flood terrace of the Bug river, 250 m west of the slope edge. It was set up on the SW-W-N side of a small promontory at a temporary spring.

As a result of rescue excavations carried out in 1993 - 1997 seven graves of the Pomeranian culture were recorded. Five graves were complete and two (4 and 5) were destroyed. The whole assemblage included 2 cloche graves (6 and 7), 4 pseudo-cloche graves (1, 2, 3 and possibly 4), and one urn grave (5). The function of pseudo-cloches was performed by various vessels: in three cases these were shallow bowls (graves 1, 2 and 4), while grave 3 contained fragments of a jug and a vessel of a cloche type (grave 3). Feature 5 (Fig. 8:8, 9) can be regarded as an urn grave, where fragments of an urn and an ornamented shallow bowl used as a lid were found.

The furnishing graves with accompanying vessels was abundant in most cases. In graves 1, 3 and 7 it is the norm to have four vessels or their fragments. Worth mentioning is grave 7 where the accompanying vessels had been subjected to high temperatures - most probably they took part in the cremation process.

In three graves (1, 4 and 5) fragments of ornaments were found among ashes in the form of bronze wire with glass beads, and wire coils. It may be hypothesised that these were women's burials. As to the other burials, it is difficult to determine the sex without an anthropological analysis.

The functioning period of the cemetery may be said to fall between the end of phase III and the beginning of phase IV of the Pomeranian culture.